

Nekrológ

Demeter Júlia*

KILIÁN ISTVÁN (1933–2021)

– Személyes emlékezés –

2021. szeptember 8-án, életének 89. évében elhunyt Kilián István irodalomtörténész, iskolateremtő tudós, az MTA doktora, a Miskolci Egyetem emeritus professzora.

Pályáját középiskolai tanárként kezdte Miskolcon, ott, s később Debrecenben irodalmi muzeológus volt, felsőoktatási tapasztalatait a debreceni egyetemen, majd az ELTE-n szerezte. 1979–1991 között az MTA Irodalomtudományi Intézet tudományos munkatársa volt, 1980-ban ott alapította meg Staud Gézával és Varga Imrével a Régi Magyar Dráma Kutatócsoportot. 1990 után tanított a kolozsvári egyetemen és az induló Pázmány Péter Katolikus Egyetemen. 1992-ben elindította a magyar szakos oktatást a Miskolci Egyetemen.

Kezdeményező, alapító alkat volt: 1980-ban két, mára sok kötetet tartalmazó sorozatot indított el, az iskolai színjátszás adattárainak és a szövegeket közlő *Régi magyar drámái emlékek XVIII. századnak* a sorozatát. 1988-tól háromévenként régi dráma- és színháztörténeti konferenciát rendezett, amely 1994-től idegen nyelvű is lett, összegyűjtve a téma nemzetközi szakembereit. Észrevette ugyanis, hogy a 18. századi magyarországi iskolai színjátszásban éli utolsó pillanatait a barokkban még közös európai kultúra, ezért érdemes együttműködni a 16–18. század európai, s főleg közép-európai kutatóival. A legszorosabb szakmai kapcsolat a lengyel és a cseh kutatókkal alakult ki, de nyugat-európai, észak-amerikai szakemberek is jelentkeztek, őket főleg a jezsuita források érdekelték. A magyarországi iskolai színjátszás kivételes jellegét az anyanyelv, a világi témák és források használata jelenti, egyre inkább teret és helyet adva a hivatásos színjátszás igényének, megelőlegezve ezzel a hivatásos színpadot és közönségét.

Kilián tanár úr nyitott volt minden ötletre, kezdő egyetemistát, doktoranduszt vagy fiatal kutatót egyaránt támogatott, számos tanítványa vett részt tudományos diákköri konferencián, sokakat kísért a régi kisdoktori, a kandidátusi, sőt az akadémiai doktori fokozat elnyeréséig. Idegen volt tőle a tekintély, a rangkülönbség, egyetlen értéket ismert el: a megalapozott adatokat és a tiszta érvelést.

* A szerző az ELTE BTK Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézetének nyugalmazott tanára.

Vallotta, hogy az alapkutatás nélkülözhetetlen. Kutatói pályáját középiskolai tanár korában egy véletlen indította el: az 1960-as években osztályát kísérte őszi mezőgazdasági munkára, s amikor nem volt feladata, körülnézett a termelészövetkezet fészerezének padlásán. Az ott talált kéziratokat azonosította, azóta rengetegen hivatkoznak a kor protestáns populáris költészetéhez és Csokonaihoz is több szállal kötődő Papszász család e hagyatékára. Később is szenvedélyesen átfésült minden rendezetlen limlomot, ahonnan, már debreceni muzeológusként, sok anyagot tárt fel: kallódó naplókát, emlékkönyvbe rejtett préselt virágot, leveleket, szóra bírta egy-egy jeles irodalmi figura hajdani női levelezőtársait (Ady, Móricz). A könyv- és levéltárakban is bőven volt rendezetlen tétel, ekkor vette észre, hogy a barokk kedvelt képervei közül sok hever feldolgozatlanul; kötetben is kiadta a legérdekesebbeket, magyar és angol nyelvű tanulmány kíséretében. Ugyanígy bukkant rá a kantai minorita iskola különleges drámagyűjteményére, ő jelentette meg a húsz magyar nyelvű minorita színdarabot, és írta meg a minorita, később a piarista színjátszás kismonográfiáját. *Historia domusokból* és más latin feljegyzésekből gyűjtötte az újabb és újabb színi adatokat, kiadta a régi magyar, 16–19. századi betlehemes játékokat. Megtanulta, hogy alig számontartott, lappangó kincseket rejtene a történeti Magyarország állami és egyházi levéltárai, tudta azonban, hogy egyedül nem képes ezeket felszínre hozni, ezért régi és új tanítványaival kelt útra – így alapozva meg az egyre bővülő tudományos iskolát. A drámakutató csoport eddig csaknem kétszáz 18. századi drámaszöveget adott ki, s még hátra van mintegy negyven csiksomlyói misztériumjáték és töredék.

Eddig a kutatás, a kutatóutak professzionális jelentőségéről szóltam, de fel kell idéznem a kutatás körülményeit is. A könyvtárakba, de főleg a mindenütt a belügyminisztérium alá tartozó levéltárakba nem volt könnyű kutatási engedélyt kapni, Kilián tanár úr azonban mindent megszerzett. Saját kocsiján vitt minket, ő vezetett, így tudtunk a legtöbb helyre a legrövidebb idő alatt elérni. 2000 körül már rendszeres kutatási támogatást kaptunk, így sikerült egy kicsi, asztali fénymásológépet vennünk, s ezt vittük magunkkal a csomagtartóban. Akkor még nemigen volt hasonló felszerelése a levéltáraknak, ezért a jóindulat elnyerése érdekében a tanár úr eleve felajánlotta, hogy adattárainkból lemásoljuk az adott városra vonatkozó dokumentumokat. Jártunk Szlovákiában, Erdélyben, lassan mindenhol megtaláltuk a helyi segítőköt, akik közül többen bekapcsolódtak a kutatócsoport munkájába is.

A volt szocialista országokban a második világháborút követően kiszámíthatatlan utakat jártak be a 18. századi egyházi anyagok, nem mindegyik semmisült meg vagy került be gyűjteménybe, sok a parókiákon, lelkészlakokban maradt, jó eséllyel a pincékben, padlásokon. A tanár úr olyan helyeken kopogtatott, ahol a közelben iskola, rendház volt a 18. században, vagy feljegyzésben szó volt iskolai színjátékokról. Szinte mindenütt azonos volt a forgatókönyv; alig nyitották résnyire a paplak, sekrestye, parókia stb. ajtaját, s amikor Kilián tanár úr elmondta, hogy régi kéziratokat keresünk, azonnal kaptuk a választ: ugyan, nincs itt semmi afféle. A tanár úr addig mondta, mondta, a maga varázslatos, megnyerő módján, hogy lassan kinyílt

az ajtó, bevezettek a pincébe, padlásra, szfniba, fészerbe, ahol aztán több napot is töltöttünk. Mi sokszor szomorkodtunk, hogy nem találtunk semmit. A negatív eredmény is fontos adat – mondta ilyenkor, ő viszont elképesztő érzékkel húzta elő a *historia domus*okat, drámákat és egyéb kéziratokat, vagy néhány érdekes régi könyvet, amelyek könyvdíszmásokat is használjuk. A „kutatóhelyi” légkör gyorsan változott, volt, hogy ebédre hívtak, búcsúzóul házi pálinkát ajándékoztak.

Az utóbbi évtizedben Kilián tanár úr már nem indult útnak, de addigra a legfontosabb lelőhelyeket végiglátogatta. 2018-ban még aktív volt a tizenegyedik nemzetközi konferencián, a 2021-esre már nem jött el. A 2021. augusztus végén megjelent kötetben (*Ferences iskoladrámák II.*) még volt egy általa sajtó alá rendezett dráma, a kötetet azonban már nem vehette át.

Empatikus, segítőkész, igazán szeretetre méltó ember volt, jókedve és humora mindig átsegített minket a nehéz helyzeteken. Szívesen vitt szép csokor élő virágot női családtagjainak, munkatársainak. Gyakran mondogatta, hogy annyira gyűlöli a művirágot, hogy ha azt vinnénk a sírjára, dühében menten feltámadna.

Édes tanár úr, vennék egy csokor művirágot...